

פברואר 2022

הנידון: חוק האזרחות והכניסה לישראל: איסור אפליה ואיחוד משפחות

רקע: הסוואה ביטחונית לעוולה דמוקרטית

חוק האזרחות והכניסה לישראל נולד במהלך האינתיפאדה השנייה כתוצאה מהחלטת ממשלתו של אריאל שרון להקפיא את כל תהליכי ההתאזרחות של בני זוג ממוצא פלסטיני.¹ שנה לאחר מכן, בשנת 2003, הפכה החלטת הממשלה לתיקון בחוק האזרחות, שאסר על התאזרחות של בני זוג ממוצא פלסטיני. מאחר שמדובר בהפרה חריפה של זכויותיהם של פלסטינים אזרחי ישראל, הכנסת קיבלה את התיקון כהוראת שעה, שאותה היא חידשה מדי שנה – עד שנפלה ביולי 2021.

בג"ץ אישר את חוקיות התיקון לאזרחות פעמיים, אך רק משום שמדובר בהוראת שעה. מאחר שהכנסת אישרה את הוראת השעה מדי שנה, מדובר בפועל במהלך שבלם ביקורת משפטית מצד בג"ץ. בדיון השני בבג"ץ התנגד השופט אדמונד לוי בחריפות ופסק כי "הוראותיו של חוק האזרחות והכניסה לישראל עומדות בניגוד לכל אלה. הן מעניקות משקל מכריע למרכיב הביטחון, אגב כגיעה אנושה בזכויות יסוד שמן המעלה הראשונה. הן יוצרות מציאות, שתוצאתה המובהקת היא הצרת זכויותיהם של ישראלים אך משום שערבים הם. הן מקנות לגיטימציה לרעיון זר לתפישות היסוד שלנו – קיפוחם של בני המיעוט אך בשל היותם כאלה."² עם זאת, שופטי הרוב אישרו את חוקיות חוק האזרחות והכניסה לישראל מתוך הישענות על הטיעונים הביטחוניים שבו. השופט גרוניס אף כתב ש"זכויות אדם אינן מרשם להתאבדות לאומית."³

גם כעת, כאשר הממשלה ביקשה להציג לכנסת את אותו חוק האזרחות עצמו, היא משתמשת בטיעונים ביטחוניים שאין להם בסיס. ראש השב"כ, רונן בר, טען כי 40% מהעצורים במהומות בנגב הם צאצאי איחוד משפחות – או, במילים אחרות, אזרחים ישראלים שלא הועמדו לדין או הורשעו.⁴ מיותר לציין כי בר לא מסמך את טענתו. ראש הממשלה נפתלי בנט חזר על הטענה של בר.⁵ מאיר בן שבת, לשעבר היועץ לביטחון לאומי תחת נתניהו, טען שאיחוד משפחות מהווה סכנה וציין כסכנה שלושה צאצאים לאיחוד משפחות שהיו מעורבים לכאורה בטרור במשך שלוש שנים.⁶

¹ להרחבה ראו [נייר המדיניות שלנו בנושא](#).

² בג"ץ 5030/07, סעיף 7 לפס"ד של השופט לוי. הדגשה שלנו.

³ שם, סעיף 1 לפסק דינו של השופט גרוניס.

⁴ אריאל כהנא, [ראש השב"כ לשקד: "40% מעצורי הנגב – צאצאי איחוד משפחות"](#), ישראל היום, 29 בינואר, 2022.

⁵ יוסי ורט, [הטרור המתנחלי, עסקת הטיעון והצללת המדינה: בנט סוגר 225 יום בראשות הממשלה](#), הארץ, 28 בינואר, 2022.

⁶ מאיר בן שבת, [חוק האזרחות יסייע מול ההקצנה במגזר הערבי](#), ישראל היום, 16 בינואר, 2022.

עם זאת, דבריו של בנט ראויים לעיון: "החוק חייב לעבור. בעיניי זה אינטרס לאומי. כל אדם ציוני סביר צריך להיות בעדו. מי שנהג בהפקרות בפעם הקודמת, זו האופוזיציה. לנתניהו לא אכפת לשרוף את המועדון. לנו יש עניין לשמור על מדינת ישראל יהודית ודמוקרטית, אבל זה גם חוק ביטחוני. בסבב האלימות האחרון בנגב, בכ-40% מהאירועים היו מעורבים אנשים שהגיעו לכאן באיחוד משפחות."⁷

אף שלאורך השנים הממשלה והכנסת התייחסו לתיקון לחוק האזרחות כאל חוק ביטחוני, בפועל הוא היה כלי דמוגרפי, שמטרתו לשמור על יתרון יהודי במדינת ישראל. נקודה שהממשלה מקפידה לא להתייחס אליה היא כניסתם של עשרות אלפי עובדים פלסטינים לישראל מדי יום, בהם אלפי עובדים מרצועת עזה.⁸ אריאל שרון, שממשלתו חוקקה את החוק, אמר זאת במפורש: "אין צורך להסתתר מאחורי טיעונים ביטחוניים. יש צורך בקיום מדינה יהודית."⁹ שרת המשפטים לבני אמרה אז דברים דומים.¹⁰ שר החוץ יאיר לפיד אמר, ערב ההצבעה שבה נפל חוק האזרחות והכניסה לישראל ביולי 2021, ש"לא צריך להסתתר מהמהות של חוק האזרחות, הוא אחד הכלים שנועדו להבטיח רוב יהודי במדינת ישראל."¹¹

הזכויות הנפגעות

מעמדם של אזרחי ישראל הפלסטינים מעולם לא היה יציב: עד דצמבר 1966 הם הוחזקו תחת משטר צבאי, וכוחות הביטחון הישראליים טבחו בהם בשורה של מקרים (כפר קאסם ויום האדמה) והפעילו יד קלה על ההדק באירועי אוקטובר 2000. גם כיום, חברי כנסת מן הימין מערערים על עצם אזרחותם: ראש סיעת הציננות הדתית אמר באפריל 2021 כי "הערבים הם אזרחי ישראל, בינתיים לפחות. יש להם חברי כנסת, בינתיים לפחות."¹² ראש האופוזיציה בנימין נתניהו התייחס לממשלה, שמכילה את סיעת רע"מ, כאל "ממשלה שתלויה בתנועה האיסלמית."¹³

הצעת חוק האזרחות והכניסה לישראל פוגעת בזכותם של האזרחים הפלסטינים לחיי משפחה וליחס שווה. הדברים שאמרו ראש הממשלה נפתלי בנט ושר החוץ יאיר לפיד ברורים וגלויים: זכויות היסוד של האזרחים הפלסטינים נפגעות פשוט משום שהם אינם יהודים, ומטרת שלילת הזכויות היא שמירתו של רוב דמוגרפי יהודי.

⁷ יוסי ורטור, [הטרור המתנחלי, עסקת הטיעון והצלת המדינה: בנט סוגר 225 יום בראשות הממשלה](#), הארץ, 28 בינואר, 2022. הדגשה שלנו.

⁸ ג'קי חורי, [אלפי פועלים מעזה עובדים בישראל ללא זכויות סוציאליות](#), הארץ, 30 בינואר, 2022.

⁹ שחר אילן, [סוגרים את השער](#), הארץ, 10 במאי, 2005.

¹⁰ שם.

¹¹ מיכאל האוזר טוב, [לפיד: "לא צריך להסתתר מהמהות של חוק האזרחות, הוא נועד להבטיח רוב יהודי במדינה"](#), הארץ, 5 ביולי, 2021.

¹² חדשות כיפה, [סמוטריץ': "הערבים הם אזרחי ישראל, בינתיים לפחות"](#), כיפה, 26 באפריל, 2021.

¹³ אנה ברסקי, [נתניהו: "הממשלה מעלה מיסים כדי לממן 50 מיליארד למנסור – מס עבאסי"](#), מעריב, 2 באוגוסט, 2021.

החוק מונע הענקת זכות לרכישת מעמד בישראל, ובהתאם לקבלת זכויות סוציאליות. מצב זה יוצר גם חוסר ודאות בחייהן של המשפחות. כך למשל, כיום חיות בישראל ובמזרח בירושלים כ-9,200 משפחות שזכויותיהן תלויות ברצונה הטוב של שרת הפנים, ושעשויות להיות מגורשות בכל רגע. בפועל, חוק האזרחות והכניסה לישראל הופך את אזרחותם של אזרחי ישראל הפלסטינים לאזרחות סוג ב'.

הצעות אופרטיביות

אף שהמשלה עומדת להציע לכנסת נוסח דומה לחוק האזרחות והכניסה לישראל שהכנסת כבר פסלה, עומדת בפני הכנסת הצעה אחרת: הצעת חוק לאיסור אפליה באיחוד משפחות, התשפ"ח-2022, שנוסחה על ידי מכון זולת.¹⁴

הצעת החוק מיועדת למנוע אפליה מטעמי גזע, דת, לאום, מגדר, מוגבלות, נטייה מינית, ארץ מוצא, השקפה או השתייכות מפלגתית-פוליטית. היא מציינת ש"הזכות לממש את חיי המשפחה היא זכות יסוד ששלילתה פוגעת בכבוד האדם ופוגעת אנושות בבסיס היכולת של האדם לטוות את סיפור חייו. לכן, אף על פי שמדינת ישראל טרם גיבשה והסדירה את מדיניות ההגירה שלה, כבר קיים מסלול יחסית סדור של הגירה לישראל כאשר מדובר בזרים הנשואים לאזרחים ישראלים", שמבוסס על הנהלים שקבעו שרי הפנים קודם לחוק האזרחות.

אנו מאמינים כי כדי להימנע מקביעה דה-פקטו שאזרחים ישראלים פלסטינים הם אזרחים סוג ב', שהזכות הבסיסית שלהם לאושר ולהקמת משפחה פגועה אנושות, על הכנסת לדחות את הצעת חוק האזרחות והכניסה לישראל של השרה שקד ולאמץ את הצעת החוק לאיסור אפליה באיחוד משפחות.

¹⁴ מכון זולת לשוויון זכויות אדם, [הצעת חוק לאיסור אפליה באיחוד משפחות, התשפ"ח-2022](#).